

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΜΗΝΑ Δ. ΜΥΡΤΙΔΟΥ
1962

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣ ΕΜΠΕΔΟΚΛΕΑ

Ἡ ἔκφρασις τοῦ A. Baumann, ὅτι « Das Vollkommenste muss auch die vollkommenste Gestalt besitzen »¹, διέπει ὀλόκληρον τὸ σύστημα τοῦ ἔξ Ἀκράγαντος φιλοσόφου.

Ἐν πρώτοις ἡ ἔννοια τοῦ « Σφαῖρου » ἀντιπροσωπεύει πάντοτε τὴν ἔννοιαν τῆς συμμετρίας, διότι ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ ἀναλογίαν :

*ἀλλὰ σφαῖρος ἔην καὶ (πάντοθεν) ἴσος ἑαυτῷ*²

καὶ ὀνομάζει τοῦτον οὗτος « κρύπτην ἁρμονίας » :

*οὕτως Ἀρμονίης πυκινῷ κρύφῳ ἐστήρικται
Σφαῖρος κυκλοτερῆς μονίῃ περιηγεί γαίων*³.

Ἡ ἁρμονία κατ' αὐτὸν εἶναι μία συμμετρία τῶν στοιχείων, τῶν « ῥιζωμάτων », δηλαδή τοῦ πυρός, τοῦ ἀέρος, τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος· πᾶν τὸ γιγνόμενον εἶναι ἀποτέλεσμα ἀριθμητικῶν ἀναλογιῶν, εἶναι ἡ « κρᾶσις συμμετρίας »⁴. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐξετάζει τὴν ἔννοιαν τῆς αἰσθήσεως καὶ ὀρίζει ταύτην ὡς « μεῖξιν ὁμοίων στοιχείων »⁵ (πρβλ. Θεοφρ.,

1. Formen der Argumentation bei den Vorsokratischen Philosophen, Würzburg 1906, σ. 37.

2. Ἄπ. 29.

3. Ἄπ. 27 καὶ 28.

4. Παρ' Ἐμπεδοκλεῖ τὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου γινώσκειται (ἄπ. 109) : Παρμενίδης μὲν καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Πλάτων τῷ ὁμοίῳ (ἐν, ποιοῦσι τὴν αἰσθησιν) (Θεοφρ. π. αἰσθ. 1 κ.ἐξ. — Diels 499 κ.ἐξ.) ἄλλὰ καὶ τὸ συναίσθημα ἀκόμη τοῦ ἠδέος δὲν εἶναι ἡ ἡ κρᾶσις ὁμοίων στοιχείων : ἠδεσθαι δὲ τοῖς ὁμοίοις κατὰ τε (τὰ) μόρια καὶ τὴν κρᾶσιν, λυπεῖσθαι δὲ τοῖς ἐναντίοις (πρβ. Θεοφρ. π. αἰσθ. 9 κ.ἐξ. ὡς καὶ 16 καὶ 23 κ.ἐξ. Ἰδὲ καὶ Zeller, Philos. d. Griechen I⁴, 729)· καὶ Ἐμπεδοκλῆς τὰς ἠδονὰς γίνεσθαι τοῖς μὲν ὁμοίοις (ἐκ) τῶν ὁμοίων... τὰς δ' ἀληθόνας τοῖς ἐναντίοις (Diels 398), ἐπίσης : τὰς δὲ ἠδονὰς ἐξ οἴκειου κατὰ τὰς τῶν συγγενῶν καὶ ὁμοίων κρᾶσις, τὰς δὲ ὀχλήσεις καὶ τὰς (ἀληθόνας ἐξ ἀνοικείου) ('Αέτ. V 28. — Diels 440).

5. Πρβ. τὴν ἐξήγησιν τῆς αἰσθήσεως τῆς ὀράσεως παρὰ Θεοφράστῳ 7 - 8 (Diels 500), παρ' Ἀριστοτέλει, π. αἰσθ. 2. 437 b 9 καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ, περὶ ἀρεσκ. IV 9, 3· ἀντιθέτως ἡ μὴ καλὴ ὄρασις γίγνεται, ὅταν ἡ μεῖξις τῶν στοι-

περὶ αἰσθήσ. 9)· εἶτα θεωρεῖ τὴν αἰσθησιν τῆς δράσεως ὡς συγκειμένην ἐξ ἴσων μερῶν ὕδατος καὶ πυρός· ἄριστα δὲ κεκραῖσθαι καὶ βελτίστην εἶναι τὴν ἐξ ἀμφοῖν ἴσων συγκειμένην¹ (Θεοφρ., περὶ αἰσθήσ. 8 κ.ἐξ., Diels 50).

Ἐν ὀλίγαις λέξεσι πᾶν φαινόμενον αἰσθήσεως δὲν εἶναι τι ἄλλο ἢ τὸ «*σύμμετρον τῶν πόρων πρὸς τὰς ἀπορροάς*»²: ὅπως γὰρ ποιεῖ τὴν μίξιν τῇ συμμετρῷ τῶν πόρων (ἰδὲ Diels 178, 5-180, 87, 16. 90, 39)· εἶτα ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐξετάζει τὴν ἔννοιαν τῆς νοήσεως, ἣτις γίνεται, κατ' αὐτόν, διὰ τῶν ὁμοίων «*τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν εἶναι τοῖς ὁμοίοις, τὸ δ' ἀγνοεῖν τοῖς ἀνομοίοις*» (Θεοφρ., περὶ αἰσθήσ. 10)· θεωρεῖ δὲ οὗτος τελείαν γνῶσιν ἐκείνην, ἣτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς μίξεως ἴσων στοιχείων: «*ὅσοις μὲν οὖν ἴσα καὶ παραπλήσια μέμεικται καὶ μὴ διὰ πολλοῦ μηδ' αὖ μικρὰ μηδ' ὑπερβάλλοντα τῷ μεγέθει, τούτους φρονιμωτάτους εἶναι καὶ κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἀκριβεστάτους*»· ἀντιθέτως, ἐὰν ἡ μίξις δὲν ἤθελε γίνεαι ἐξ ὁμοίων καὶ ἴσων μερῶν,

χείων τυγχάνη ἀσύμμετρος: *τὰς ὄψεις ὧν ἀσύμμετρος ἢ κρᾶσις... ἀμανροῦσθαι* (Diels 178, 17).

1. Πρβ. καὶ ἀπ. 23· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ φαινομένῳ τῆς ἀναπνοῆς ἀνευρίσκει ὁ Ἐμπεδοκλῆς σχέσεις ἀναλογίας, πρβ. ἀπ. 100: *πάλιν ἐκπνέει ἴσον ὀπίσσω*. Ἐπίσης ἐν τῇ περὶ ἀπορροῶν αὐτοῦ θεωρίᾳ τοποθετεῖ τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς ἔλξεως τοῦ σιδήρου ἐκ τοῦ μαγνήτου· αἱ ἀπορροαὶ αἱ ὅποια διαφεύγουσιν ἐκ τοῦ μαγνήτου πρὸς τὸν σίδηρον καὶ ἀντιθέτως ἔχουσι σύμμετρον τὴν κατασκευὴν: *περὶ τῆς Ἡρακλείας λίθου διὰ τι ἔλκει τὸν σίδηρον. Ἐ. μὲν ταῖς ἀπορροαῖς ταῖς ἀπ' ἀμφοτέρων καὶ τοῖς πόροις τοῖς τῆς λίθου συμμετροῖς οὖσιν ταῖς ἀπὸ τοῦ σιδήρου τὸν σίδηρον φέρεσθαι λέγει πρὸς τὴν λίθον* (Diels, Frg. d. Vors. I⁴, 221). Πρβ. ἐπίσης τὰ περὶ ἀπορροῆς παρὰ Πλάτωνι, Μένων 76c. Ἄξιον ἔτι σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ Ἐμπ. ὀρίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ χρώματος ὡς ἐξῆς: «*ἀπορροὴ σχημάτων ὄψει σύμμετρος καὶ αἰσθητός*».

2. Χαρακτηριστικὸν τυγχάνει ὅτι οὐδεμία ἀνάμειξις ὑγρῶν κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα εἶναι δυνατή, ἐὰν δὲν ὑπάρχωσιν εἰς αὐτὰ συμμετρικοὶ πόροι:

πρβ. ἀπ. 90: «*ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπις, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσαν· ὄξυ δ' ἐπ' ὄξυ ἔβη, δασρὸν δ' ἐποχεῖτο δαηρῶ*»

ἐπίσης καὶ «*οἶνον... μᾶλλον ἐνάρθμιον, αὐτὰρ ἐλαίω οὐκ ἐθέλει*» (ἀπ. 91).

Ἰδὲ ἐπίσης καὶ τὸ τοῦ Θεοφράστου, π. αἰσθήσεως 12: *ὅπως γὰρ ποιεῖ τὴν μίξιν τῇ συμμετρῷ τῶν πόρων· διόπερ ἔλαιον μὲν καὶ ὕδωρ οὐ μίγνυσθαι* (πρβ. ἀπ. 91), τὰ δὲ ἄλλα ὑγρά καὶ περὶ ὧν δὴ καταριθμεῖται τὰς ἰδίας κρᾶσεις, ὥστε πάντα τε αἰσθησεται καὶ ταῦτόν ἐσται μίξις καὶ αἰσθησις καὶ αὔξησις· πάντα γὰρ ποιεῖ τῇ συμμετρῷ τῶν πόρων, ἐὰν μὴ προσθῇ τινα διαφορὰν (πρβ. καὶ E. Zeller, Die Philos. d. Griechen I⁴, 693).

τότε οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἀφρονέστατοι κτλ. : « ὅσοις δ' ἐναντίως, ἀφρονεστάτους καὶ ὧν μὲν μανὰ καὶ ἀραιὰ κεῖται τὰ στοιχεῖα, νωθροὺς καὶ ἐπιπόνους· ὧν δὲ πυκνὰ καὶ κατὰ μικρὰ τεθραυσμένα, τοὺς δὲ τοιούτους ὀξεῖς φερομένους καὶ πολλοῖς ἐπιβαλλομένους ὀλίγα ἐπιτελεῖν διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς τοῦ αἵματος φορᾶς, οἷς δὲ καθ' ἕν τι μόριον ἡ μέση κρᾶσις ἐστὶ, ταύτη σοφὸς ἐκάσιους εἶναι· διὸ τοὺς μὲν ῥήτορας ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ τεχνίτας, ὡς τοῖς μὲν ἐν ταῖς χερσὶ, τοῖς δὲ ἐν τῇ γλώττῃ τὴν κρᾶσιν οὖσαν· ὁμοίως δ' ἔχειν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δυνάμεις » (Θεοφρ., περὶ αἰσθήσ. 11).

Τέλος δ' Ἐμπεδοκλῆς καὶ τὸ φαινόμενον ἀκόμη τοῦ ὕπνου δέχεται ὡς ψῦξιν συμμετρικὴν τοῦ αἵματος· ἀντιθέτως, εἰάν ἡ ἀνωτέρω ψῦξις δὲν εἶναι συμμετρικὴ, τότε ἔχομεν τὸ φαινόμενον τοῦ θανάτου : « Ἐτὸν μὲν ὕπνον καταψύξει τοῦ ἐν τῷ αἵματι θερμοῦ συμμετρῶ γίνεσθαι, τῇ δὲ παντελεῖ θάνατον (Ἄείτ. V 24, 2, Diels 435). Ἐπίσης κατὰ τινα πληροφορίαν τοῦ Ἄείτου V 19, 5 (Diels 430), ζῶα συγκείμενα ἐξ ἴσων μερῶν στοιχείων δύνανται νὰ γεννηθῶσιν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφὲς καθίσταται, ὅτι πᾶν τὸ γιγνόμενον καὶ ὑπάρχον δὲν εἶναι ἢ ἡ « κρᾶσις συμμετρίας », τουτέστι μεῖξις ἐκ τῶν μερῶν τῶν τεσσάρων ἀρχικῶν στοιχείων, λαμβανομένων πάντοτε κατ' ἀναλογίαν καὶ ἀριθμητικῶς.

Θὰ ἡδύνατό τις προσέτι νὰ γράψῃ πολλὰ καὶ καλὰ περὶ τῆς ἀνωτέρω ἐννοίας, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Α. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

1. Ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι 96 καὶ 98 ἀναφέρονται πρῶτον μὲν τὰ περὶ συστάσεως τῶν ὀστέων, ὅτι δηλ. δεόν νὰ ἐπιτελεσθῇ αὕτη διὰ τῆς μείξεως τῶν τεσσάρων στοιχείων κατόπιν διαφόρων ἀναλογιῶν τῶν μερῶν αὐτῶν καὶ δεύτερον (98, 4) τὰ περὶ σαρκὸς καὶ αἵματος· ὅτι δηλ. ἀμφότερα ταῦτα ἀποτελοῦσι σύνθεσιν τῶν μνημονευθέντων στοιχείων, πάλιν κατόπιν ἀναλογιῶν. Ἐπίσης καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον : διὰ δὲ συμμετρίας τῆς κρᾶσεως τὸν τοῦ ἀρρενος καὶ τοῦ θήλεος περιέχειν λόγον (Diels 172, 70) δηλοῖ τὴν ἐννοίαν τοῦ λόγου, τουτέστι τῆς ἀναλογίας κτλ.